

Invalidiliiton lausunto koskien selvitystä sosiaali- ja terveysalan järjestöjen avustustoiminnan edellytyksistä ja linjauksista / 29.1.2025

1. Raportissa ehdotetaan avustustoiminnan uudistamista kahdella vaihtoehtoisella mallilla.
  - A - Tasapainoista tulevaisuutta rakentamassa (raportin kappale 4.1.)
  - B - Muutokseen sopeuttaminen (raportin kappale 4.2)

Kumpi malleista soveltuu mielestänne paremmin uudistuksen lähtökohdaksi?

A - Tasapainoinen tulevaisuus, perustelu:

B - Muutokseen sopeuttaminen, perustelu:

Ei kumpikaan yllä mainituista, perustelu:

Vaihtoehdot esitellään raportissa siinä määrin eri tavoin, että niiden vertailu ja paremmuusjärjestykseen laittaminen on varsin vaikeaa. B-vaihtoehdon käsittely jää hyvin ohueksi. Vaihtoehto A ja siihen ehdotettu viiden teeman kokonaisuus eivät Invalidiliiton näkemyksen mukaan lisää järjestöautonomiamia vaan aiheuttaisivat kansalaisjärjestötoiminnan muuttumisen valtionhallinnon jatkeeksi. Teemojen kytkeminen hallitusohjelmaan ei ole onnistunut ratkaisu, koska kansalaisjärjestöjen perustoiminnan tulisi lähteä niiden omista lähtökohdista ja jäsenistön tarpeista, eikä pönkittää kulloinkin vallassa olevan hallituksen linjauksia.

2. Selvityshenkilön raportissa esitetyssä Tasapainoinen tulevaisuus- avustusmallissa avustuksia kohdennettaisiin viidelle teema-alueelle, jotka liittyvät yhteiskunnan keskeisiin haasteisiin, joihin liittyvään toimintaan tulisi jatkossa kohdentaa STEA-avustuksia. Teemat liittyvät suomalaisen yhteiskunnan keskeisiin haasteisiin, kuten ikärakenteen muutokseen ja kansansairauksiin. Kappaleessa 4.1 esitetyt teemat ovat:

- lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin lisääminen
- ikääntyneiden toimintakyvyn tukeminen
- mielenterveyden edistäminen
- yksinäisyyden vähentäminen ja osallisuuden vahvistaminen
- väestöterveyden edistäminen ja kansansairauksien ehkäisy)

Ovatko esitetyt teemat edustamasi organisaation näkökulmasta perusteltuja?

Invalidiliitto ei kannata vaihtoehtoa A, johon nämä ehdotetut teema-alueet liittyvät. Todettakoon kuitenkin teema-ajattelusta yleisesti, että teemoilla voi olla perustellusti vaikuttavuutta ja jonkinlaisen testikokeilun voi tarvittaessa rajatusti tehdä, mutta esitetty toimintatapa ei ole onnistunut. Valtion taholta esitetyt teemat, joita kansalaisjärjestöt toteuttaisivat, aiheuttaisivat tilanteen, jossa järjestöautonomia hautautuu valtionhallinnon alle. Lisäksi: teemoista puuttuu kokonaan vammaisuuteen ja ihmisoikeuksiin liittyvät ulottuvuudet. Perusoikeuksien puolustaminen on keskeistä kaikessa terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä. Vammaisuus liittyy jokaiseen mainittuun teemaan kuormittavana tai lisäriskiä aiheuttavana tekijänä, eli jos näitä teemoja tultaisiin viemään eteenpäin tällaisenaan, tulisi vammaisuus sisällyttää jokaiseen teemaan vahvasti ja läpileikkaavasti.

- Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä)

- A) Lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin lisääminen
- B) ikääntyneiden toimintakyvyn tukeminen
- C) mielenterveyden edistäminen
- D) yksinäisyyden vähentäminen ja osallisuuden vahvistaminen
- E) Väestöterveyden edistäminen ja kansansairauksien ehkäisy

3. Selvityshenkilön raportissa on esitetty kappaleessa 4.1.3., että järjestöjen toiminnan alueellisia hyödyntämismahdollisuuksia voitaisiin lisätä ja hallinnollista taakkaa keventää siirtämällä hyvinvointialueiden järjestöavustukset STEAn hallinnoitavaksi? Kannatatteko ehdotusta järjestöavustusten siirtämisestä hyvinvointialueilta STEA-avustuksiksi?

Valinta:

Kyllä, perustelu (ei pakollinen)

X Ei, perustelu:

Invalidiliitto ei kannata ehdotusta järjestöavustusten siirtämisestä hyvinvointialueilta STEA:n jaettavaksi. On tärkeää, että kehittämistoimenpiteitä ja konkreettista toimintaa voidaan jatkossakin tehdä alueilla suoraan järjestöjen kanssa. Kunnissa ja hyvinvointialueilla tehtävä paikallinen ja alueellinen järjestötyö tavoittaa apua ja tukea tarvitsevat ihmiset tehokkaasti. Alueet tuntevat parhaiten paikalliset tarpeet. Jos hyvinvointialueiden järjestöavustukset siirretään STEAn jaettavaksi, mikä on jatkossa alueiden kannuste tehdä järjestöyhteistyötä? Jos raha siirrettäisiin STEAn jaettavaksi, uhkakuva on, että se valuisi budjetin yleiskatteeseen eikä palaisi alueille.

4. Kappaleessa 4.1.1.6 selvityshenkilö on esittänyt tapoja, joilla teemoja olisi mahdollista työstää edelleen siten, että STEAlla on alkuvaiheessa merkittävä rooli. Miten mielestänne mahdolliset muut teemat tulisi määritellä?

5. Muita huomioitanne raportista

Kansalaisjärjestöstrategiassa (valtioneuvoston periaatepäätös 6.6.2024) todetaan, että julkisen hallinnon tulee välttää kansalaisyhteiskunnan ohjaamista. Lausunnolla olevasta selvityshenkilön raportista syntyy kuitenkin vaikutelma, että järjestöt eivät osaisi itse suunnata toimintaansa, jonka vuoksi valtionhallinnon ehdotetaan määrittelevän kansalaisjärjestötoiminnan painopisteitä ja teemoja, osin hallitusohjelman suunnassa. Tämä toimintatapa ei kunnioita järjestöautonomiamia.

Sote-järjestöjen avustamista koskevan lain mukaan avustettavan toiminnan tulee edistää terveyttä ja hyvinvointia, mutta myös osaltaan tukea ihmisten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa sekä perusoikeuksien toteutumista. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava jokaisen perus- ja ihmisoikeudet. Vammaisjärjestön näkökulmasta katsoen aivan keskeistä on se, miten ihmisoikeuksia sekä yhdenvertaisuuskysymyksiä käsitellään osana kansalaisjärjestötoimintaa – tässä raportissa ne sivuutetaan. Tämä on YK:n vammaisyleissopimuksenkin vastaista. Raportti korostaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä, jotka ovat toki erittäin tärkeitä aiheita, mutta

raportin merkittävä heikkous on se, ettei se käsittele vammaisten ihmisten ja muiden vähemmistöryhmien oikeuksien edistämistä.

Vammaisjärjestöillä on keskeinen rooli vammaisten ihmisten osallisuuden, vaikuttamismahdollisuuksien ja hyvinvoinnin tukemisessa sekä oikeuksien toteutumisessa. Kolmannen sektorin toimijat täydentävät julkista sektoria tukemalla vammaisten ihmisten hyvinvointia ja toimintakykyä. Ilman riittävää rahoitusta tämä työ ei onnistu.

Ennakoivaan ja ehkäisevään työhön panostaminen on tärkeää, mutta huomionarvoista on, että järjestökentällä tehdään paljon myös korjaavaa toimintaa, eikä raportti sanoita riittävästi sen kohdealueita eikä tavoitteita. Invalidiliitto toteaa, että vammaisuus ei ole kansansairaus. Erilaisia sairauksia ja vammoja, joihin ei terveellisillä elämäntavoilla voi vaikuttaa ainakaan täysimääräisesti, on useita. Näitä ei saa sivuuttaa raporttiin liittyvässä keskustelussa.

Invalidiliitto pitää hyvänä, että kansalaisjärjestöjen toimintaa, toiminnan tarkoitusta ja rahoituksen tuloksellisuutta käsitellään. Suomalaisen kansalaisjärjestökentän monimuotoisuus, tuloksellisuus ja pitkä historia kestävät tarkankin tutkimisen. Kehittäminen ja uudelleenarviointi sekä toiminnan tehostaminen ovat luonnollisesti aina paikallaan, mutta järjestölähtöisesti, ei ulkopuolelta sanellen.

Nyt lausunnolla olevaan raporttiin viitaten Invalidiliitto toteaaakin, että on ongelmallista, jos julkinen valta määrittäisi järjestöjen toimintaa tai asettaisi ehtoja niin, ettei järjestöillä olisi aitoa mahdollisuutta innovointiin ja omaan päätöksentekoon. Järjestötoiminta pitäisi myös nähdä itseisarvona ja yhteiskuntaa vahvistavana elementtinä, jota valtionhallinnon tulisi tukea monin eri keinoin liikaa sen sisältöihin puuttumatta.

Invalidiliitto muistuttaa tässä yhteydessä kansalaisjärjestötoiminnan perustasta eli järjestöautonomiasta. Järjestöt ja yhdistykset toimivat omista lähtökohdistaan ja kukin oman toiminnan tarkoitus -pykälänsä suuntaisesti. Järjestöjen työ on moneen otteeseen todettu merkitykselliseksi, hyvinvointia lisääväksi ja julkisen sektorin menoja vähentäväksi.

Kansalaisjärjestöjen toiminta perustuu siihen, että kansalaiset voivat valita, minkä järjestön toimintaan he haluavat osallistua ja antaa vapaaehtoisesti aikaansa, osaamistaan, jäsen- tai kannattajamaksua. Jos järjestöjen toimintaa ohjataan tai tuetaan vahvasti ulkopuolelta poliittisella tai ideologisella ohjauksella, voi olla, että toiminta ei enää kiinnosta kansalaisia.

Tuoreen kyselytutkimuksen mukaan (E2 16.1.2025) 78 % suomalaisista ajattelee, että kansalaisjärjestöjä tarvitaan nostamaan yhteiskunnan epäkohtia esiin ja 73 % toteaa, että heikoimmassa asemassa olevien ääni ei kuuluisi yhteiskunnassa ilman kansalaisjärjestöjä. Selvityshenkilön raportti ei kuitenkaan tunnista järjestöjen roolia vapaan kansalaisyhteiskunnan ja demokratian puolustajana. Järjestöt tuovat asioita päättäjien tietoon. Jos halutaan kestäviä muutoksia ihmisten arkeen, se tapahtuu vaikuttamalla.

Raportissa kirjoitetaan järjestöjen tekemästä vaikuttamistoiminnasta sävyllä, josta syntyy vaikutelma, että erilaiset sidosryhmät, verkostoyhteistyö ja aktiivinen yhteiskunnallisten päättäjien kontaktointi olisivat asioita, mitä järjestön ei kuulu tehdä. Invalidiliiton kokemuksen mukaan laajat kontaktiverkostot helpottavat niin epäkohtien kuin hyvien käytäntöjenkin tuomista päättäjien tietoon. Päättäjien kontaktointi Suomen kaltaisessa luottamusyhteiskunnassa ei vaadi suurta organisaatiota vaan pienikin yhdistys voi lähestyä ketä tahansa yhteiskunnallista vaikuttajaa. Tärkeää on myös huomata, että keskusteluyhteys on usein kaksisuuntainen, eli kun luottamusta on puolin ja toisin, myös yhteiskunnalliset päätöksentekijät lähestyvät kansalaisjärjestöjä näkemysten ja tiedon saamiseksi. Tällainen suora keskusteluyhteys vähentää väärinkäsityksiä ja lisää luottamusta. Avoimuusrekisterilainsäädännön myötä läpinäkyvyyskin on lisääntynyt, mikä entisestään korostaa avoimuuden ilmapiiriä.

STEA on listannut (5.9.2024 STM tiedote) toimintoja, joihin vuonna 2025 kohdennetaan säästöjä. Yksi näistä on järjestöjen tarjoama oikeudellinen neuvonta. Jos oikeudellinen neuvonta rajataan STEA-avustuksen ulkopuolelle, monen vammaisjärjestön mahdollisuus auttaa vammaisia ihmisiä heidän palveluihinsa liittyvissä kysymyksissä sekä tarjoamalla henkistä tukea heikkenee merkittävästi. Vammaisilla ihmisillä on hyvin harvoin taloudellisia mahdollisuuksia hankkia juridista neuvontaa yksityisiltä palveluntarjoajilta. Eikä sellaisia palveluntarjoajia juuri ole, joilla olisi vahva oikeudellinen osaaminen vammaisten ihmisten oikeuksista, palvelujärjestelmistä, laeista ja niiden soveltamisesta. On kestävämpää, että tällaista leikkausta ehdotetaan vammaisjärjestöjen avustuksiin juuri nyt, kun avun tarve on suurempi kuin koskaan.

Kun vammaiset ihmiset eivät saa ohjausta ja neuvontaa oikeuksiensa toteutumiseksi ja yhdenvertaisuuden varmistamiseksi, riski jäädä yhteiskunnan toimintojen ulkopuolelle on ilmeinen. Tämä on YK:n vammaisyleissopimuksen vastaista. Suomen vuonna 2016 ratifioima ihmisoikeussopimus edellyttää, että vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien suojeleminen edistäminen otetaan huomioon kaikissa politiikoissa ja ohjelmissa.

Raportissa esitetään järjestöistä väitteitä, joita ei kaikin osin ole helppo tunnustaa. Esimerkiksi väite, jonka mukaan järjestöt eivät ole valmiita keskustelemaan, eivät löydä leikkauskohteita eivätkä ole halukkaita muutoksiin, on päinvastainen Sosteen kyselytutkimuksen (syksy 2024) tulosten kanssa ja päinvastainen kuin mikä Invalidiliiton käsitys on järjestökentän muutosvalmiudesta. Erilaisten yhteistyömallien, fuusioiden ja tukitoimintojen yhdistämisen pohdinta ei ole järjestöille vierasta.

Sote-järjestöjen oma varainhankinta pääsääntöisesti leikkaa avustuksia ja tilanne tulisikin kääntää sellaiseksi, että järjestöä ei rankaista omasta varainhankinnasta. Invalidiliitto suhtautuu kuitenkin varauksella ajatukseen varainhankinnan tukemisesta yleisavustuksella, koska siinä luotaisiin kilpaillulle markkinalle tukijärjestelmä.

Raportissa on useita hyviä asioita, joiden Invalidiliitto toivoo etenevän. Avustusten kolmivuotisuus, erillisen tilintarkastusraportin euromääräisen rajan nostaminen 500 000 euroon, tuloksellisuus- ja vuosiselvitysten yhdistäminen ja tiedonkeruujakson kaksivuotisuus, avustuksen saajan itsenäisyys tehdä muutoksia myönnetyn avustuksen sisällä toiminnan tavoitteen käyttötarkoituksen ja talousarvion puitteissa sekä lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentaminen kaikille sosiaali- ja terveysjärjestöille tehtäviin lahjoituksiin ovat asioita, joiden edistämiseksi Invalidiliitto antaa tukensa.

Yleisavustuksen painoarvoa tulisi pikemminkin lisätä kuin heikentää. Invalidiliitto jakaa Sosteen näkemyksen, että avustuksen myöntämisestä yhtenä yleisavustuksena tulisi tehdä pääsääntö ja vain poikkeustapauksissa avustuksia kohdennettaisiin ja pilkottaisiin. Tämä keventäisi järjestöjen hallinnollista taakkaa huomattavasti.

On järjestöautonomian ja toiminnan tuloksellisuuden kannalta olennaista, että järjestöillä itsellään on mahdollisuus ohjata resursseja joustavasti ja ketterästi. Raportointi luonnollisesti tehdään yhtä huolellisesti kaikissa tilanteissa. Toimintaympäristön muutokset ovat usein varsin nopeita ja kaikki liiallinen jäykkyys vaikeuttaa tehokkaan toiminnan käynnistymistä. Invalidiliitto muistuttaa myös kevään 2024 kehysriihestä, jossa todettiin, että avustustoiminnassa tulisi painottaa yleisavustuksia hankeavustusten sijaan.

Hankeavustuksillekin on paikkansa, mutta niiden osalta pitäisi harkita toisenlaista toimintamallia – tarvitaan nopeutta prosessin joka vaiheessa, jotta järjestökentän innovaatiot ja äkillisestä tarpeesta kumpuavat hankeideat voidaan viedä ripeämmin käytäntöön.

Soste toteaa lausunnossaan, että raportissa tehtyjen ehdotusten kansalaisyhteiskuntavaikutuksia tai tosiasiallisia vaikutuksia järjestöjen toiminnan tuloksellisuudelle tai vaikuttavuudelle ei ole analysoitu. Invalidiliitto muistuttaa, että myöskään vammaisvaikutuksia ei ole arvioitu, vaikka vammaiset ihmiset suurena heterogeenisena vähemmistöryhmänä on merkittävä osa sote-

järjestökenttää niin aktiivisina toimijoina kuin avun ja tuen saajinakin, ja järjestökentän muutokset vaikuttavat heidän osallisuutensa ja ennaltaehkäisevien palveluidensa toteutumiseen.

Raportissa esitetään Stean roolin vahvistamista, mikä tuntuu erikoiselta, kun samaan aikaan sote-järjestöjen resursseihin kohdennetaan merkittäviä leikkauksia. Loogista olisi, että Stean kokonaisresurssointi pienentyisi tällaisessa tilanteessa.

Mikäli avustusjärjestelmään päädytään tekemään suuria rakenteellisia muutoksia, toteutukseen on varattava aikaa ja kansalaisjärjestöjen osallisuus on varmistettava. Invalidiliitto muistuttaa YK:n vammaisyleissopimuksesta (art 4.3), jonka mukaan vammaiset ihmiset ja heitä edustavat järjestöt on aktiivisesti osallistettava, kun käsitellään heitä koskevia asioita.

Helsingissä 29.1.2025

Invalidiliitto ry

Janne Juvakka

toimitusjohtaja

Laura Andersson

yhteiskuntasuhdejohtaja